

установленої ціни і формування фундаменту для розробки програми управління затратами і стоимостью на підприємстві-виробителі.

Источники и литература

1. Долинская М.Г., Соловьев И.А. Маркетинг и конкурентоспособность промышленной продукции. – М.: Издательство стандартов, 2002. – 128 с.
2. Моисеева Н.К. Основы теории и практики ФСА. – М.: Высшая школа, 2001. – 344 с.
3. Панков В.А.. Функционально-стоимостной анализ технических и организационно-экономических систем (ФСА/ФСУ). – Донецк, 2005. – 257 с.
4. Шендеров А.И., Емельянов О.А., Один И.М. Надежность и производительность горно-транспортного оборудования. – М.: Недра, 1998. – 247 с.
5. Косвинов В.А. Определение показателей материалоемкости вероятностно-статистическими методами. – М.: Стандарты и качество, 1998. – 210 с.

Кравченко Т.В.

ВЛАСНИЙ ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ: НЕДОСТАТНІЙ ОБСЯГ ЧИ НЕРАЦІОНАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ

Постановка проблеми. Особливості функціонування підприємств в сучасних економічних умовах обумовлюють необхідність ефективного управління підприємством, яке б забезпечувало інтеграцію економічних процесів на підприємстві, пов'язувало внутрішні ресурси суб'єкта господарювання та зовнішнє середовище, посилювало його адаптивність та конкурентоздатність.

Проблеми управління оборотним капіталом суб'єкта господарювання привертають все більше уваги представників фінансової науки [3, 4, 8, 19, 21, 22]. Це обумовлено трансформаційними процесами, що відбуваються в українській економіці, розвитком різноманітних форм власності та господарської поведінки власників і менеджерів підприємств. З розширенням фінансової та інвестиційної діяльності, посиленням інформаційних процесів і під впливом концепції обмеженості ресурсів головним завданням управління капіталом стає пошук ефективних шляхів формування та використання оптимального обсягу капіталу, раціональне інвестування його в активи, що приносять найвищі доходи за мінімального ризику. Тому без глибокого розуміння джерел його створення, а також змін, що виникають в процесі здійснення господарської діяльності, практично неможливо не тільки оцінити стан підприємства, але й ефективно управляти наявним капіталом [14, с. 32].

Актуальність. Зміни в економіці України, що пов'язані з переходом до ринкових засад господарювання, потребують нових способів і підходів до управління економічними процесами, зокрема, й управління процесами формування та використання оборотного капіталу фармацевтичних підприємств. Вивчення опублікованих робіт і практика господарської діяльності свідчать про відсутність достатнього висвітлення питань, пов'язаних з розробкою ефективної політики формування оборотного капіталу, особливо враховуючи специфіку підприємств фармацевтичної галузі. Потребує подальшої розробки та теоретико-методологічного обґрунтування і система показників для оцінки ефективності політики формування оборотного капіталу підприємств на основі комплексного, а не вибіркового, теоретичного дослідження та його практичного застосування, зокрема, на прикладі Миколаївської області.

Основна частина. Фармацевтичний ринок України являє собою складну структуру з високим рівнем конкуренції, і при цьому величезну роль для фармацевтичного бізнесу грає ефективність управління оборотним капіталом підприємства. Соціальний аспект лікарських засобів та виробів медичного призначення як товару пред'являє посилені вимоги до відповідності пропозиції фармацевтичних товарів попиту, а отже, до ефективних стратегій та методів управління оборотним капіталом. В умовах ринкової економіки, коли підприємства мають можливість обирати собі постачальника і покупця, надавати та брати позики у інших підприємств, розміщувати свої кошти в капіталах інших підприємств, різко зростає необхідність використання цілісної системи взаємодіючих показників фінансового стану підприємства як інформаційної бази для об'єктивного управління та визначення ефективності роботи підприємства, швидкості оборотності капіталу, його продуктивності, оцінки ризику та вигідності того або іншого способу розміщення фінансових ресурсів. Особливо враховуючі такі тенденції у фінансово-господарській діяльності фармацевтичних підприємств як недостатні обсяги оборотного капіталу; велика питома вага низьколіквідних оборотних активів; обмежений обсяг вільних грошових коштів; використання товарних кредитів як вагомого джерела формування оборотного капіталу підприємств галузі; зловживання короткостроковими позиковими джерелами фінансування; вагома частка позикових коштів, що збільшується до небезпечних меж, в загальній сумі джерел; дефіцит власних коштів.

Зазначені фактори створюють у підприємств галузі загрозу втрати фінансової стійкості, викликають необхідність залучення додаткових джерел фінансування. Проте науковцями здійснюється вибіркова оцінка фінансових показників діяльності [15] і головна увага приділяється виключно недостатності обсягу оборотного капіталу [6]. Динаміка показників оборотного капіталу розглядається у розрізі змін сбутового потенціалу фармацевтичних підприємств [9, 11], або динаміки темпів приросту активів і прибутку [12, 13].

**ВЛАСНИЙ ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ: НЕДОСТАТНІЙ ОБСЯГ ЧИ
НЕРАЦІОНАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ**

В той же час ефективність функціонування оборотного капіталу визначає не тільки результативність господарської діяльності кожного конкретного підприємства, але й галузі в цілому. При цьому ефективним процес досягнення стратегічного прибутку може бути лише при забезпеченні достатньої фінансової стійкості, платоспроможності, оптимального співвідношення рентабельності і ризику. В основі підвищення ефективності функціонування аптек лежить оптимізація джерел фінансування оборотних активів підприємств, оцінку яких необхідно здійснювати за рахунок використання системи органічно взаємодіючих груп показників достатності (динаміка обсягу оборотного капіталу, коефіцієнта забезпеченості матеріальних запасів власним оборотним капіталом, коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власним капіталом, коефіцієнта чистого оборотного капіталу), рентабельності (динаміка коефіцієнту рентабельності власного оборотного капіталу, коефіцієнту оборотності оборотного капіталу), ризику (динаміка обсягів власного та чистого оборотного капіталу, коефіцієнта маневреності власного оборотного капіталу).

Фінансово-господарська діяльність підприємств фармацевтичної галузі в ринкових умовах спрямована на раціональне використання власного та позикового капіталу з максимальним ефектом (рівнем рентабельності). А фінансовий аналіз на основі вивчення залежностей та динаміки показників за групами достатності, рентабельності та ризику в сфері управління оборотним капіталом суб'єктів господарювання дозволяє оцінити поточний та перспективний фінансовий стан підприємств, можливі та доцільні темпи їх росту, виявити доступні джерела капіталу та можливість і доцільність їх мобілізації за умов невизначеності зовнішнього середовища [18, с. 32]. Оцінка співвідношення між джерелами власного та позиченого капіталу підприємств, змін в напрямках їх розміщення дозволяє побачити, які джерела фінансування використовують підприємства, наскільки фінансово ризиковою є така структура джерел формування оборотного капіталу і як це впливає на ефективність здійснення господарської діяльності. Аналіз динаміки показників оборотного капіталу проведено на прикладі аптек Миколаївської області за період з 2003 р. по 2006 р. (таб. 1).

Таблиця 1. Динаміка показників оборотного капіталу аптек Миколаївської області

Показник	2003	2004	2005	2006
1. Обсяг оборотного капіталу, тис. грн.	8473,5	8576,4	8603,5	8837,1
2. Обсяг короткотермінового позиченого капіталу, тис. грн.	5201,8	5674,1	5538,3	5728,5
3. Обсяг чистого оборотного капіталу, тис. грн.	3271,7	2902,3	3065,2	3108,6
4. Обсяг довготермінового позиченого капіталу, тис. грн.	145,1	30,9	98,9	81,6
5. Обсяг власного оборотного капіталу, тис. грн.	3126,6	2871,4	2966,3	3027,0
6. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним капіталом	0,37	0,33	0,34	0,34
7. Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власним оборотним капіталом	0,8	0,6	0,6	0,5
8. Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	0,3	0,2	0,2	0,3
9. Коефіцієнт чистого оборотного капіталу	0,4	0,3	0,4	0,4
10. Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу	5,6	5,8	6,6	6,9
11. Коефіцієнт рентабельності власного оборотного капіталу	14,6	12,5	19,4	21,5

Найважливішою вимогою ефективного управління оборотним капіталом є економічно обґрунтоване прогнозування потреби та раціональне його формування. Так як тимчасово вільний капітал у вигляді оборотних активів не тільки не генерує прибуток, а й викликає утворення додаткових операційних витрат, то шляхом коригування обсягу оборотного капіталу до необхідного рівня, можна зменшити потребу в ньому за короткий термін часу, а отже, покращити показники прибутковості. Зростання обсягів діяльності вимагає адекватного збільшення потреби в оборотному капіталі, і відповідно – витрат на його формування. Противагою цьому є підвищення швидкості обороту оборотного капіталу, що дозволяє скоротити потребу в ньому. Таким чином, потреба в оборотному капіталі обернено пропорційна його оборотності: чим вище швидкість обороту, тим менше оборотних активів потрібно для забезпечення заданого обсягу товарообігу [1, 10]. Для фармацевтичних підприємств Миколаївської області характерне збільшення обсягів реалізації протягом 2003-2006 рр. і відповідно зростання обсягу оборотного капіталу (рис. 1.). Позитивною є і тенденція до зростання оборотності оборотного капіталу: з 5,6 у 2003 р. до 6,9 у 2006 р. Прискорення оборотності оборотного капіталу дозволяє підприємству спрямувати вивільнені кошти на розвиток підприємницької діяльності та не залучати додаткові фінансові ресурси. За рахунок скорочення тривалості обороту оборотного капіталу підприємство може при незмінності споживаних ресурсів збільшити обсяги реалізації продукції та кінцевих результатів його господарської діяльності (прибутку), тобто підвищити рентабельність діяльності та мінімізувати фінансові витрати.

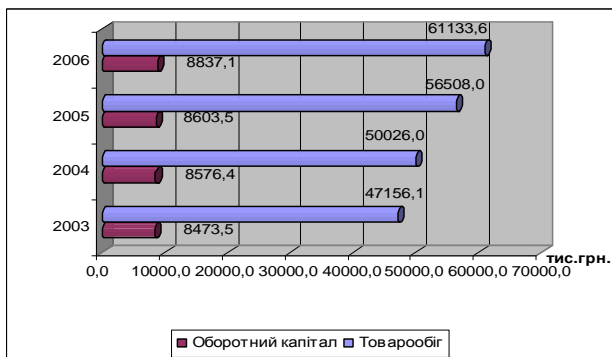

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізації та оборотного капіталу

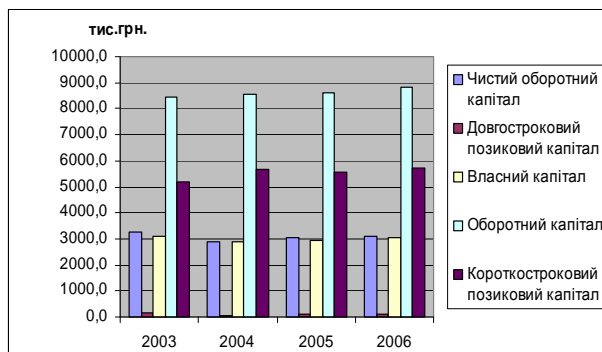

Рис. 2. Динаміка показників оборотного капіталу за 2003-2006 рр.

Оцінка змін показників власного та чистого оборотного капіталу дозволяє простежити характер впливу приросту оборотних активів, короткотермінових зобов'язань та довготермінової заборгованості на величину чистого та власного оборотного капіталу (рис. 2.). Обсяг оборотного капіталу зростає з 8473,5 тис. грн. у 2003 р. до 8837,1 тис. грн. у 2006 р., проте динаміка змін розмірів чистого та власного оборотного капіталу не відповідає змінам обсягу реалізації та оборотного капіталу, його оборотності. Так, приріст чистого та власного оборотного капіталу спостерігається лише з 2005 р. (темп приросту відповідно 105,6 % та 103,3 %), при цьому значення 2006 р. є нижчими порівняно з базовим періодом.

З формуванням капіталу підприємства пов'язане поняття його фінансової структури, тобто співвідношення всіх форм власного та позикового капіталу, що використовуються підприємством у своїй господарській діяльності для фінансування активів [2, с. 45]. Використання виключно власного капіталу обумовлює зменшення ризику фінансової стійкості, але в той же час формування в розрахунок на максимальну потребу, що значно зменшує ефективність використання оборотних активів підприємства за рахунок уповільнення швидкості їх обороту. Тим самим суттєво обмежуються темпи розширення діяльності (зростання товарообігу) в умовах сприятливої ринкової кон'юнктури та немає можливості підвищення рентабельності власного капіталу. Тому, позиковий капітал для багатьох підприємств є джерелом формування значної частини оборотного капіталу, а для гарантування фінансової стійкості щодо погашення короткотермінових зобов'язань, деяка частина власного капіталу повинна знаходитися постійно в складі оборотного, тобто представляти собою власний оборотний капітал [7, с. 70].

Показник власного оборотного капіталу можна розглядати як міру платоспроможності й фінансової стійкості підприємства [17, 19, 20], а визначення оптимального для підприємства розміру власного оборотного капіталу є стрижнем політики формування та використання оборотного капіталу. Показник власного оборотного капіталу є абсолютним і збільшення його обсягу повинне залежати від зростання обсягу реалізації товарів і швидкості обороту. При відсутності такої залежності неминуче нераціональне використання коштів в обороті [5, 16].

Чистий оборотний капітал як капітал, що формується за рахунок власного капіталу та довготермінових зобов'язань є необхідним постійним мінімумом оборотних коштів, що забезпечує фінансову стійкість підприємства та виступає фінансовим гарантом продовження його діяльності. Позитивною тенденцією вважається зростання даного показника. Коли величина власного оборотного капіталу є меншою за суму чистого оборотного капіталу, але більшою від нуля, то різниця між цими двома рівнями фінансується за рахунок довготермінового позиченого капіталу.

Проведені дослідження показали, що частка чистого оборотного капіталу на підприємствах фармацевтичної галузі Миколаївської області зменшувалася з 38,6 % до 35,2 %, як і власного оборотного капіталу – з 36,9 % до 34,3 %, на відміну від динаміки обсягу оборотного капіталу: темп приросту за період з 2003 р. по 2006 р. склав 101,2 %; 100,3 %; 102,7 % (рис. 3.).

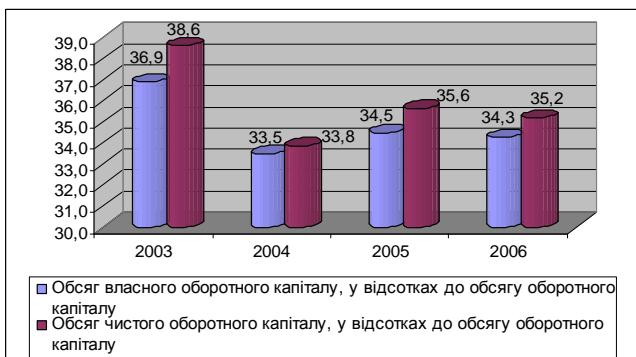

Рис. 3. Рівень показників власного та чистого оборотного капіталу

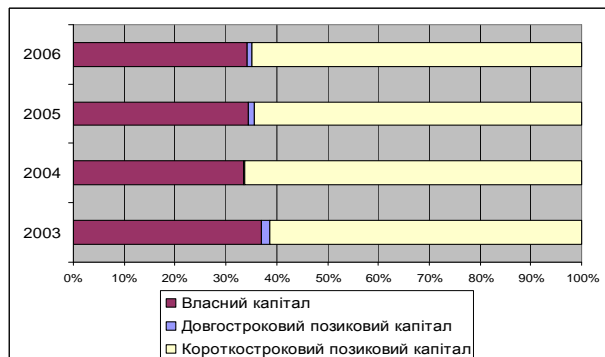

Рис. 4. Динаміка джерел фінансування оборотних активів

Аналіз структури джерел фінансування оборотних активів підприємств Миколаївської області свідчить про перевагу короткострокового позикового капіталу, частка якого змінюється від 61,4 % у 2003 р. до 64,8 % у 2006 р. (рис. 4.).

Показник чистого оборотного капіталу є своєрідним виміром ризику політики фінансування оборотних активів підприємства, бо відображає здатність підприємства, за умови вилучення капіталу для погашення короткотермінової заборгованості, продовжувати нормальну роботу. Досить часто його пов'язують з показниками ліквідності, які надають глибоку характеристику фінансового стану та дозволяють оцінити ефективність політики формування капіталу на основі характеристики ступеня ліквідності оборотних активів. Для підприємств Миколаївської області зменшення як показника поточної ліквідності з 1,63 у 2003 р. до 1,54 у 2006 р., так і швидкої ліквідності – з 0,85 у 2003 р. до 0,59 у 2006 р., вказує на те, що підприємства є платоспроможними у довготерміновій перспективі, однак можуть відчувати труднощі в погашенні короткострокових боргових зобов'язань, враховуючи наявні значні запаси матеріальних цінностей підприємств та нестачу найбільш ліквідних активів.

Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів власним оборотним капіталом показує частку матеріальних запасів, що фінансуються за рахунок власних джерел, у загальній їх вартості. Забезпеченість матеріальних запасів власним оборотним капіталом для підприємств Миколаївської області зменшується з 0,8 у 2003 р. до 0,5 у 2006 р. В той же час обсяг запасів підприємств не тільки складає валову частку оборотних активів, а й постійно збільшується: з 49 % у 2003 р. до 62 % у 2006 р. Тенденцію до зменшення має коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами: частка оборотного капіталу сформованого за рахунок власного капіталу змінюється з 0,37 у 2003 р. до 0,34 у 2006 р., що характеризує зменшення фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу змінюється від 0,2 до 0,3. Низьке значення цього показника (нормативне значення 0,4-0,6) показує, що значна частина власних коштів підприємств знаходиться в низьколіквідних засобах, які не можуть бути швидко перетворені на готівку. Перевищення значення коефіцієнта чистого оборотного капіталу в порівнянні зі значенням коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власним капіталом свідчить про фінансування оборотних активів за рахунок довготермінового позиченого капіталу. Аналіз коефіцієнта забезпеченості поточної діяльності власним оборотним капіталом у взаємозв'язку з оцінкою його рентабельності дозволяє простежити співвідношення „ризик-прибутковість” [19, с. 328]. Для досліджуваних підприємств рентабельність власного оборотного капіталу зростає з 14,6 у 2003 р. до 21,5 у 2006 р., тому збільшення частки позикових джерел фінансування оборотних активів в остаточному підсумку веде до зростання ефективності використання капіталу.

Висновки. Таким чином, вивчення вибору джерел формування капіталу для фінансування оборотних активів та аналіз регіональної забезпеченості власним оборотним капіталом необхідно здійснювати, використовуючи цілісну систему взаємодіючих показників за групами достатності, рентабельності, ризику, застосування якої дозволяє оцінювати ефективність обраної політики та її впливу на фінансову стійкість підприємств, визначати напрямки оптимізації та можливості прогнозування характеру джерел формування й принципів використання власного і позикового оборотного капіталу як вирішальних факторів впливу на ефективність використання не тільки оборотного, але й всього капіталу підприємств.

Проведені дослідження показників оборотного капіталу для фармацевтичних підприємств Миколаївської області вказують, що задоволення потреб зростання обсягів діяльності необхідно здійснювати шляхом адекватного збільшення оборотності оборотного капіталу, а не залучення додаткових джерел фінансування. Раціональна політика формування товарних запасів та відповідне зменшення короткострокової кредиторської заборгованості дозволять збільшити частки більш ліквідних активів та власного оборотного капіталу підприємств, тобто підвищити їх платоспроможність у короткостроковому періоді та фінансову незалежність від зовнішніх джерел фінансування. При цьому оптимізацію обсягу та структури оборотного капіталу підприємств області необхідно здійснювати до такого стану, при якому підприємства, вільно маневруючи ним, здатні шляхом ефективного використання забезпечити його достатність, високий рівень рентабельності та прийнятний рівень ризику.

Джерела та література

1. Абрютіна М.С. Экономический анализ торговой деятельности. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2000. – 512 с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала. – К.: «Ника-Центр», 2000. – 512 с.
3. Бланк И.А. Управление прибылью. – К.: “Ника-Центр”, Эльга, 1999. – 721 с.
4. Бригхем Е.Ф. Основы финансового менеджмента. – К.: Молодь, 1997. – 1034 с.
5. Гридчина М.В. Финансовый менеджмент. – К.: МАУП, 1999. – 136 с.
6. Ерохин Д. Товарный кредит – дефицит оборотных средств или выбор источников их покрытия // Фармацевтический вестник. – 2001. - № 31.
7. Зудилин А.П. Анализ хозяйственной деятельности предприятий развитых капиталистических стран. – М.: УДН, 1986. – 194 с.
8. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 512 с.

9. Комяков О.О. Діагностика у сфері збуту // Маркетинг в Україні. 2000. - № 3. – С. 3839.
10. Мазаракі А.А., Ушакова Н.М. Економіка торговельного підприємства. – К. “Хрещатик”, 1999. – 800 с.
11. Мнушко З.М., Євтушенко О.М., Страшний В.В. Прогнозування збуту лікарських засобів // Фармац. журн. – 2000. – № 3. – С. 1318.
12. Посилкіна О. В. Шляхи удосконалення фінансового аналізу на фармацевтичних підприємствах // Вісник фармації.– 2002.– № 3.– С. 67–73.
13. Пушак К.И., Терещук С.И., Громовик Б.П. Финансово-экономическое исследование деятельности аптек г. Львова // Провизор. – 2003. – № 15.
14. Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент як фактор економічного зростання // Фінанси України. – 2002. – №11. – С. 32–40.
15. Рьжкова М. Международным языком бизнеса о состоянии аптечных предприятий // Фармацевтический вестник. – 1997. – № 17.
16. Сидорова Т.О. Фінансовий аналіз в умовах нових стандартів обліку в підприємствах торгівлі. – Харків, 2002. – 312 с.
17. Уткин Э.А. Финансовый менеджмент. – М.: Издательство «Зерцало», 1998. – 272 с.
18. Фаріон І.Д., Захарків Т.Д. Фінансовий аналіз. – Тернопіль. – 2000 р. – 455 с.
19. Финансовый менеджмент: теория и практика / Под ред Е.С.Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во "Перспектива", 2000. – 656 с.
20. Финансовый менеджмент / Под ред. проф. Н.Ф. Самсонова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 2000. – 495 с.
21. Финансы / Под редакцией А.М. Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 265 с.
22. Экономика предприятия / Под ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. Е.М. Купрякова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1996. – 367 с.

Кузьмінов С.В.

ЕКОНОМІЧНА ТА МАТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОДЕЛЕЙ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ

Науковий підхід до управління комерційним банком вимагає побудови моделей, що дозволяють описати процеси, які відбуваються в банку, і вибрати якнайкраще рішення з питань управління банком. При цьому складність даного об'єкту – банка як системи – і наявність великого числа різних параметрів, обмежень і цілей банківської діяльності приводить до великого числа різноманітних типів моделей, що розглядають банк в цілому або в тих або в інших аспектах його діяльності. Тому для вибору моделі, що найкращим чином відповідає цілям і завданням даного конкретного банку, необхідно розглянути загальну класифікацію банківських моделей з економічної і математичної точок зору.

Проблема математичного моделювання діяльності комерційного банку привертає увагу багатьох дослідників-економістів, математиків, статистиків протягом останніх більш ніж 100 років. Після виходу в світ у 1888 році класичної роботи Ф. Еджуорта [1] було опубліковано декілька сотень робіт, присвячених тим або іншим аспектам даної проблеми. Так, за даними Дж. Синки [2], тільки за період з 1961 по 1991 роки було випущено більше 60 робіт, що містять оригінальні банківські моделі.

Більшість цих робіт – статті в малодоступних для вітчизняного дослідника спеціалізованих іноземних наукових журналах і збірниках. Решта робіт – це монографії, дисертації тощо. Основна частина вказаних робіт опублікована англійською мовою в 1960 – 1980-х роках в США і країнах Західної Європи.

На жаль, до останнього часу були відсутні роботи на українській мові, які б комплексно висвітлювали вказану проблему. Очевидно, це є наслідком того, що в нашій країні до початку банківської реформи протягом шести десятиліть після згорання НЕПУ був відсутній сам об'єкт моделювання (комерційний банк), а роботи зарубіжних авторів з банківської тематики перекладалися українською мовою в цей період дуже рідко і не стосувалися питань економіко-математичного моделювання.

Але навіть після реформування банківської системи країни вітчизняні публікації на цю тему обмежувалися, як правило, посиланнями на відомі зарубіжні моделі.

Дослідження автором моделей банківської діяльності

Розглянемо основні роботи провідних іноземних авторів, що присвячені моделюванню банківської діяльності. Існує велика кількість публікацій з моделювання діяльності комерційного банку, але певного єдиного підходу до аналізу і вирішення цієї проблеми дотепер не вироблено. На нашу думку, це пов'язано, головним чином, з тим, що банк – дуже складний об'єкт і в рамки одного підходу, одного виду моделі його діяльності не вкладається.

У зв'язку з цим, слід зазначити подвійну природу банку: він є одночасно і соціальним інститутом (елементом фінансової, кредитної і грошової систем держави), і самостійним комерційним підприємством (фірмою). Це і є причиною розробки двох основних альтернативних підходів до аналізу і моделювання банківської діяльності.

Виділяють також і третій, додатковий, підхід до моделювання банківської діяльності, що заснований на оцінці суспільної довіри і відноситься до сфери банківського регулювання з боку державних органів. Такі важелі управління, як урядові гарантії, що виражаються у формі страхування депозитів, складають основу